

УДК 351.751

І. В. ПАНОВА,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
навчально-наукового інституту права, економіки та соціології
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЗАХИСТ ВІД ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЇ, ЩО Є ШКІДЛИВОЮ ДЛЯ ОСОБИ, ЯК ПРИНЦИП ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

Досліджено актуальні аспекти захисту особи від впливу шкідливої інформації як принцип інформаційного права в контексті інформаційної безпеки України.

ПАНОВА И. В. ЗАЩИТА ОТ ВЛИЯНИЯ ИНФОРМАЦИИ, ЯВЛЯЮЩЕЙСЯ ВРЕДНОЙ ДЛЯ ЛИЧНОСТИ, КАК ПРИНЦИП ИНФОРМАЦИОННОГО ПРАВА

Исследованы актуальные аспекты защиты личности от влияния вредной информации как принцип информационного права в контексте информационной безопасности Украины.

PANOVA I. PROTECTION FROM INFLUENCE OF INFORMATION THAT IS HARMFUL FOR A PERSON AS A PRINCIPLE OF INFORMATIONAL LAW

Current aspects of person's protection from the influence of harmful information as a principle of informational law in the context of informational security of Ukraine are researched..

Конституційною підставою для обмеження інформаційних прав за розповсюдження шкідливої інформації є захист основ конститу-

ційного ладу держави, моральності суспільства і здоров'я громадян [1].

За роки незалежності в Україні відбувся

суттєвий прогрес щодо розвитку вітчизняної інформаційної сфери як особливої системи суспільних відносин, які виникають в усіх сферах життя і діяльності суспільства та держави в результаті одержання, використання, поширення і зберігання інформації. Насамперед це стосується законодавчого закріплення права особи на інформацію та захисту від негативного впливу шкідливої інформації, трансформації моделі відносин між органами державної влади та засобами масової інформації, створення національних систем і мереж інформації тощо.

Незважаючи на свої особливості, інформаційне право набуває рис зрілої правової системи. Це стосується розвитку та структурування окремих інститутів інформаційного права, деяких інших явищ, що потребують окремого аналізу. Незважаючи на те, що будь-якої загально визнаної системи інформаційного права сьогодні в науці не існує, кожна наукова школа обґрунтовує власну точку зору.

Принципи інформаційного права України базуються на положеннях основних конституційних норм, які закріплюють інформаційні права та свободи, гарантують їх здійснення, а також на особливостях та юридичних властивостях інформації як об'єкта правовідносин.

Принципи є узагальнюючим відображенням змісту всієї галузі права, забезпечують єдність процесу його становлення, реалізації, охорони та вказують на тенденцію розвитку галузі інформаційного права в майбутньому. Отже, поняття принципів інформаційного права є важливим інструментом теоретичного аналізу галузі інформаційного права, її предмета, методу, галузевого механізму правового регулювання. Поряд із цим принципи права є складовою системи інформаційного права.

Необхідно відзначити, що в правовій науці, зокрема у сфері інформаційного права, окремим проблемам розвитку інформаційних правовідносин присвятили свої праці як українські, так і російські вчені: А. Б. Агапов, А. В. Анісимов, І. В. Арістова, О. А. Баранов, Ю. М. Батурін, І. Л. Бачило, М. М. Биченок, В. М. Брижко, В. Д. Гавловський, В. П. Горбулін, О. Г. Додонов, В. Г. Заблоцький, А. В. Іщенко, Р. А. Калюжний, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, В. В. Костицький, В. А. Копилов, О. В. Кохановська, П. У. Кузнецов, З. В. Кузнецова, А. І. Марущак, О. Г. Марценюк, А. А. Письменицький, А. О. Рось, В. Я. Рубан, Г. П. Стежка,

А. В. Стрельников, В. Г. Хахановський, В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець, Ю. С. Шемшученко тощо. Разом з тим, інформаційне право в Україні й досі перебуває в стадії розвитку і становлення. Розрізнені норми, що існували в минулому, регулювали окремі суспільні відносини в інформаційній сфері (порядок доступу до інформації, правове регулювання інформаційної безпеки, рекламної діяльності тощо). Утім, увагу вчених більше привертала аспекти захисту державних інтересів в інформаційній сфері, натомість проблеми захисту від впливу інформації, яка є шкідливою для особи в інформаційній сфері залишаються поза увагою.

Принцип заборони створення та розповсюдження інформації, яка є шкідливою або небезпечною для особи, має за мету захист прав та законних інтересів особи від впливу шкідливої інформації, наприклад, пропаганди війни, насильства, жорстокості тощо. Розповсюдження такої інформації може призвести до порушення прав і свобод громадян у сфері інформації, дестабілізації суспільства (ст. 46 Закону України «Про інформацію») [2].

Необхідно зазначити, що головним об'єктом негативного інформаційного впливу в даному випадку є свідомість людини, оскільки саме вона зумовлює людську діяльність (або бездіяльність) і саме через неї проявляється дисфункціональний вплив на групову і масову свідомість. Інформаційно-психологічна безпека людини розглядається як такий стан захищеності її психіки від впливу різноманітних інформаційних чинників, при якому надійно функціонує особистий механізм психологічної адаптації, тобто забезпечується адекватне інформаційне сприйняття навколишнього світу і самого себе як суб'єкта інформаційних відносин.

До речі, Доктрина інформаційної безпеки України серед життєво важливих інтересів в інформаційній сфері закріплює захищеність особи від негативного інформаційно-психологічного впливу, визначає викривлену, недостовірну та упереджену інформацію, що завдає шкоди національним інтересам України, та зовнішні негативні інформаційні впливи на суспільну свідомість через засоби масової інформації, а також мережу Інтернет як реальні та потенційні загрози інформаційній безпеці України [3].

Виокремлення проблеми інформаційної безпеки людини в самостійний напрям має

об'єктивні причини. По-перше, внаслідок глобальної інформатизації збільшуються масштаби й ускладнюються зміст і структура інформаційних потоків, суттєво посилюється інформаційний тиск на психіку людини. Це потребує формування нових механізмів і способів її виживання в динамічному інформаційному середовищі. По-друге, взаємодія психіки людини з цим середовищем характеризується якісною специфікою, оскільки не має адекватних аналогів в інформаційній взаємодії біологічних, технічних, соціотехнічних та інших систем. І по-третє, центральним об'єктом інформаційного впливу є психіка людини. Саме від окремих осіб, їх взаємозв'язків і відносин залежить функціонування соціальних суб'єктів різного рівня складності – від малої соціальної групи до населення країни в цілому.

Засобами інформаційно-психологічного захисту людини є механізми внутрішньоособистої опірності, що включають базові вольові установки [4, с. 35]. Ці засоби проявляються в процесі взаємодії людини з іншими соціальними суб'єктами або з інформаційним середовищем шляхом запобігання чи нейтралізації загрозливих чинників, спроможних завдати шкоди психічному і фізичному здоров'ю.

Дуже поширеними є ситуації, коли людина взаємодіє не наодинці з іншим суб'єктом, а у складі групи, певної соціальної спільноти, застосовуючи при цьому різні засоби захисту. Така група є суб'єктом інформаційно-психологічного захисту окремої особи. Це спостерігається, зокрема, в сім'ях, релігійних та етнічних спільнотах, політичних партіях, фінансово-економічних структурах, органах державної влади й управління. Таким чином, суб'єктами інформаційно-психологічного захисту особи можуть бути: 1) сама людина з її внутрішніми психологічними можливостями щодо самозахисту; 2) соціальні групи і спільноти, що надають людині підтримку й допомогу психологічними засобами; 3) держава і суспільство, що підтримують чи допомагають людині через діяльність певних соціальних інститутів.

Відповідно вирізняються три основні рівні організації інформаційно-психологічного захисту. На суспільному рівні захист реалізується шляхом регулювання інформаційних потоків у системі розповсюдження масової інформації, а також застосуванням відповідних способів, методів і засобів обробки та

оцінки інформації в процесі соціальної взаємодії. Суб'єктами захисту на цьому рівні є держава і суспільство через діяльність певних соціальних інститутів (системи освіти, системи поширення духовних і культурних цінностей, традицій, соціальних норм тощо).

На груповому рівні захист реалізується за допомогою поширення й використання внутрішньо-групових інформаційних джерел і потоків, а також специфічних для конкретних соціальних груп та організацій способів взаємодії, переробки та оцінки інформації. На цьому рівні суб'єктами психологічного захисту є соціальні групи та організації (сім'я, суспільні, політичні, релігійні та інші об'єднання).

На особистому рівні захист реалізується на основі специфічних механізмів вольової поведінки, які утворюють систему індивідуального інформаційно-психологічного захисту. На цьому рівні розрізняються механізми особистого захисту від внутрішніх і зовнішніх негативних інформаційних впливів.

З метою забезпечення інформаційної безпеки здійснюються певні захисні заходи, які можна об'єднати в наступні групи:

- регулювання інформаційних потоків і зв'язків, зокрема їх обмеження;
- цілеспрямоване інформування, зокрема поширення просвітницької інформації;
- застосування способів, методів і засобів регулярного надання соціально важливої інформації;
- формування механізмів колективного захисту від негативних інформаційно-психологічних впливів;
- виховання індивідуальної здатності до інформаційно-психологічного спротиву.

Використання першої групи заходів на особистому рівні пов'язане з відмовою людини від використання певної інформації або джерел чи каналів її поширення (наприклад, відмова від перегляду рекламної продукції) через перевірку її достовірності.

Друга група пов'язана з організацією інформаційних потоків, що спрямовані на запобігання та нейтралізацію впливів певних інформаційних чинників, які можуть мати негативні наслідки (наприклад, при виникненні чуток поширюються відомості, що нейтралізують їх вплив). На особистому рівні це проявляється в ініціативному пошуку додаткової інформації з різних джерел і в організації її надходження іншими каналами. До речі, А. В. Анісимов

вважає, що аспект одержання й аналізу інформації для забезпечення власної безпеки і прийняття адекватних рішень слід включити до розгляду концепції інформаційної безпеки України [5].

Третя група включає різноманітні форми регулярного надання соціально важливої інформації, зокрема через систему освіти, підготовки та перепідготовки кадрів, поширення духовних і культурних цінностей, підтримки традицій, морально-етичних норм. Держава повинна забезпечити кожному суб'єктові інформаційних відносин право на одержання повної, достовірної і своєчасної інформації; ніхто не вправі порушити інтереси суб'єкта інформаційних відносин шляхом якогось інформаційного впливу. Власні інтереси мають поєднуватися з інтересами оточуючих.

Четверта група пов'язана з організацією колективного захисту, який ґрунтується на механізмах ідентифікації людини з певними соціальними спільнотами. Це означає використання людиною групових оцінок, норм і думок, а також її орієнтацію на внутрішньогрупові інформаційні джерела. Для цього можуть застосовуватися різні прийоми і засоби, зокрема формування позитивного морально-психологічного клімату в колективах, актуалізація відчуття приналежності особи до конкретної організації, підтримка неформальних лідерів, що виступають як авторитетні внутрішньогрупові джерела інформації.

П'ята група спрямована на набуття людиною практичного досвіду безпечної інформаційно-комунікаційної взаємодії (наприклад навчання з використанням спеціалізованих форм психологічної підготовки) для формування індивідуального психологічного механізму самозахисту [6, с. 31–33].

Для України головна проблема сьогодні полягає в тому, що людина існує в забрудненому інформаційному середовищі, в якому неможливо приймати рішення. Шлях розв'язання цієї проблеми – створення нормального робочого середовища, в якому можливий доступ до інформації та прийняття корисних, насамперед для конкретної людини, рішень.

Розуміння особливостей і закономірностей негативного інформаційного впливу на людську свідомість стає не тільки обов'язковим елементом загальної людської культури, а й необхідною умовою для виживання і безпеки в сучасному світі. Людина, яка володіє цими знаннями, спроможна самотійно створити психологічний фільтр для інформаційних потоків, що впливають на її свідомість, сформулювати установку на аналітичне і критичне ставлення до будь-якої інформації, що надходить від зовнішнього середовища.

Таким чином, у регулюванні інформаційних правовідносин принцип захисту від впливу інформації, яка є шкідливою для особи, становить основний елемент механізму правового регулювання, що відображає в нормах інформаційного права закономірності та тенденції розвитку суспільного життя, сприяє глибшому розумінню та постійному вдосконаленню галузі інформаційного права, її інститутів, механізмів правотворчості й правозастосування, зміцненню законності в інформаційно-правовому просторі. Крім того, враховуючи сучасні реформаційні процеси у сфері державного управління, даний принцип, має бути спрямований на ідеологічне оновлення діяльності всіх державних і правових інститутів суспільства в руслі пріоритету прав і свобод людини й громадянина.

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про інформацію : закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
3. Про Доктрину інформаційної безпеки України : указ Президента України № 514/2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/9570.html>.
4. Информационно-психологические проблемы безопасности личности и общества // Тезисы докладов научно-практического семинара (г. Санкт-Петербург, 26-27 ноября 1997 г.). – СПб. : Акад. нац. безопасности, 1997. – 42 с.
5. Інформаційна безпека України: сутність та проблеми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niurr.gov.ua/ukr/publishing/panorama3_4/kr_stil_a.htm.
6. Горбулін В. П. Проблеми захисту інформаційного простору України : монографія / В. П. Горбулін, М. М. Биченок. – К. : Інтертехнологія, 2009. – 136 с.

Надійшла до редколегії 05.09.2010